

Padesát let od mnichovského diktátu

V časných ranních hodinách 30. září roku 1938 podepsali v mnichovském „vůdcově domě“ představitelé nacistického Německa, fašistické Itálie, Velké Británie a Francie dohodu o předání Československého pohraničního území hitlerovskému Německu. Byl to mezinárodní politický ortel imperialistických velmocí, který smrtelně ohrozil existenci Československa a připravil Německu vhodné podmínky pro rozpoutání druhé světové války.

Čtyři podpisy — A. Hitlera, B. Mussoliniho, N. Chamberlaina a E. Daladiera — se staly symbolem mezinárodní politické hanby, zrady a násilí na malém státu, jehož integrita a bezpečnost byly obětovány v zájmu usměrnění imperialistické agrese nacistického Německa do východní Evropy. První země socialismu na světě, Sovětský svaz, byl hlavním cílem v plánech hitlerovské armády; Československo bylo důležitým článkem bezpečnosti v Evropě, a proto muselo být — z německého hlediska — za každou cenu zničeno.

Mnichovský diktát, který Československo přijalo pod hrozbou války a nátlakem, že jinak bude samo považováno za viníka války, podlomil obranyschopnost a životaschopnost republiky. V prvních dnech října roku 1938 se Německo zmocnilo 28 291 km² československého území se 3 817 865 obyvateli. Společně s polským a maďarským zábořem, které byly uskutečněny později v důsledku mnichovského diktátu, ztratilo Československo celkem 34 % obyvatel a 29 % území. Byly přerušeny nejdůležitější komunikace, spojující české země se Slovenskem. Československo ztratilo značnou část své průmyslové základny (39,7 %). Nejcitelnější byly ztráty uhelného průmyslu (60,3 %), chemického průmyslu (34,9 %), textilního průmyslu (62,6 %), potravinářského průmyslu (34,3 %), plynáren (56,6 %) a elektráren (45,3 %). Ztráta území, ve kterém byly od roku 1936 budována pohraniční opevnění, ochromila akceschopnost Československé armády. Dnes, stejně jako před padesáti lety, vzniká naléhavá otázka, zda to vše bylo nutné, zda armáda byla schopna bránit území státu? Existovaly jiné alternativy řešení tzv. sudetoněmecké otázky, za kterou se ve skutečnosti skrývala — řečeno slovy Ernsta Thälmana — jen chamtivá tlama německého imperialismu?

Československá armáda, která byla po dvacet let existence budována jako buržoazní demokratická armáda, měla předpoklady pro obranu země. Vyplývalo to z její početní velikosti: mírový stav činil kolem 200 000 mužů. Představovalo to 17 pěších, 4 jezdecké divize, 6 leteckých pluků (ve výstavbě, byl další pluk), přiměřené dělostřelectvo a jiné druhy vojsk. Bojeschopnost ČSA se opírala o více než 9600 lehkých, 227 středních a 38 těžkých pevnostních objektů, z nichž některé nebyly ještě zcela dokončeny. Bojeschopnost armády se zakládala také, zejména v roce 1938, na vlasteneckých citech širokých mas vojáků a řadových velitelů a na vědomí odpovědnosti mnoha vyšších velitelů.

Hlubší analýza kvalit ČSA, založená na interních rozbořech z podzimu roku 1938, vede nás však k tomu, abychom neidealizovali její stav. Velení armády bylo třídní, buržoazní. Ve vědomí mnoha vyšších velitelů byly zakořeněny antisovětské nálady a třídně podmíněné přístupy k otázkám výstavby armády a její doktríny.

Ústavní povinnosti Československé armády — jejího vrchního velitele prezidenta republiky dr. E. Beneše, jejího hlavního velitele za mobilizace, jímž byl náčelník hlavního štábu armádní generál Ludvík Krejčí, i všech ostatních velitelů a vojáků bylo bránit stůj co stůj vlast proti vnějšmu nepříteli. Tato povinnost byla zakotvena ve smýšlení příslušníků Československé armády. Od samého začátku existence ČSA bylo ale ve vědomí jejího vedení zakotveno přesvědčení, že obranu Československa je nutné podepřít také spojeneckými smlouvami.

Smluvní soustava buržoazního Československa navazovala na velmocenské uspořádání Evropy a vytvořené Versailleskou mírovou smlouvou po skončení první světové války. Jednostranná orientace buržoazního Československa na velmocenskou politiku Francie skrývala v sobě od samého začátku četná úskalí. **Nejzávažnějším nedostatkem československo-francouzského spojení bylo, že politická smlouva nebyla doplněna vojenskými dodatky, které by precizovaly rozsah a formu vzájemné podpory proti společnému nepříteli, za kterého bylo shodně považováno Německo.**

Tento nedostatek nebyl odstraněn ani tím, že francouzská vojenská mise v Československu měla určující vliv na výstavbu armády. Velmi záporné se tento nedostatek projevil v roce 1938, kdy byl zneužit reakčními kruhy ve Francii, které chápaly francouzsko-československou smlouvu jako jednostranný závazek ve prospěch Francie pro případ jejího vlastního ohrožení. Politická krátkozrakost, či spíše slepota vládnoucích kruhů, jejichž mluvčím se v roce 1938 stal ministr zahraničních věcí Georges Bonnet, vedla k úžasně kolísavosti Francie a nakonec k její zradě na československém spojení. Jak prohlásil G. Bonnet, nebyla Francie v roce 1938 ochotna obětovat ani jednoho vojáka pro věc Československa.

Rovněž spojení Československa s Jugoslávií a Rumunskem (Malá dohoda) se v kritickém období prokázalo jako neúčinné. Vládnoucí královské režimy v obou zemích, zvláště v Jugoslávii, byly již v roce 1938 zcela ve vleku fašistických velmocí. Neúčinnost Malé dohody nemohla změnit ani ta skutečnost, že se v jugoslávské demokratické veřejnosti rozvíjelo dosti silné hnutí na pomoc Československu. Jeho výsledkem byly tisíce dobrovolníků ochotných pomoci Československu proti hitlerovským agresorům. Negativní vztah tehdejší rumunské vlády k otázce pomoci Československu se projevoval v tom, že měla vážné výhrady proti přesunu sovětských vojsk přes vlastní území i proti přeletům sovětského letectva do Československa.

Z hlediska mezinárodních politických vztahů sehrála hlavní úlohu při řešení otázky obrany Československa Velká Británie. Její závazek pomoci Československu vyplýval z příslušnosti ke Společnosti národů a byl závislý na francouzsko-britském spojení.

tví. V britské zahraniční politice ale ve druhé polovině třicátých let výrazně převládaly tendence usměrnit imperialistické cíle Německa na úkor východoevropských států. Politika appeasementu (nevěšování), jejímž hlavním představitelem byl ministerský předseda N. Chamberlain, nebyla metodou „mírového“ řešení rozporů v tehdejší Evropě, ale naopak politikou imperialistického komplotu, jehož kořeny vězely hluboko v anti-sovětismu. Britští diplomaté naznačili v letech 1937–1938 mnohokrát, že Velká Británie se nepostaví na stranu Francie, jestliže by se její vláda rozhodla poskytnout pomoc Československu. Týden po okupaci Rakouska hitlerovskou armádou v březnu roku 1938, prohlásil N. Chamberlain, že pozice Československa je neuhájitelná.

Toto stanovisko bylo krok za krokem prosazováno po celý rok 1938 a vyústilo v Mnichovu. Bylo zdůvodňováno zaostalostí Velké Británie a Francie ve zbrojení za Německem a pseudomírovou frazeologií, opírající se o strach z opakování „masakrů“ první světové války, která si vyžádala na 10 miliónů lidských životů. Pro imperialisty byla to však jen zástěrka jejich skutečných cílů. Ze 133 praporů, jež měla britská armáda koncem roku 1937 k dispozici, používala 45 k ochraně svých mocenských zájmů v Indii, 14 na Středním východě a 10 na Dálném východě (včetně Barmy). Na domácí půdě (včetně severního Irsku) zůstávalo 64 praporů. Byla to jistě nemalá síla k tomu, aby byla zaujata pevná pozice odporu proti fašismu.

Rovněž Francie měla v roce 1938 relativně silnou mírovou armádu — 41 divizí a 16 brigád, jejichž počet mohl být v případě mobilizace zdvojnásoben.

I když připustíme určité zaostávání západních armád ve srovnání s německým wehrmachtem v letectvu a v tankovém vojsku, pak není možné připustit, že se Francie a Velká Británie nemohly postavit na stranu obránců Československa, na stranu obrány spravedlivého míru. Bylo však třeba projevít nikoli smířlivost s fašistickým Německem, ale naopak projevít pevnou politickou vůli bránit pozice Československa proti fašismu, a tím zabránit rozpoutání války v Evropě.

Myšlenku kolektivní obrany Československa hájil tehdy důsledně jedině Sovětský svaz. Československo-sovětská smlouva z roku 1935 byla podmíněna klauzulí prosazenou E. Benešem, že sovětská pomoc se uskuteční pouze za předpokladu, že bude realizována pomoc Francie. Sovětská vláda dala ale v průběhu roku 1938 několikrát jednoznačně najevo, že Sovětský svaz je ochoten poskytnout pomoc Československu i v případě, že Francie svou pomoc odmítne. Jediným předpokladem sovětské pomoci bylo, že Československo se bude samo bránit a vláda o sovětskou pomoc požádá. To se však nestalo, přestože Komunistická strana Československa co nejdůrazněji požadovala a prosazovala myšlenku rozhodné obrany země a úzké spolupráce se Sovětským svazem a jeho armádou. Klement Gottwald v okamžicích vyvrcholení krize v září roku 1938 naléhal na prezidenta Beneše, aby přistoupil na variantu energické obrany republiky. Oficiálně mu tlumočil sovětskou ochotu poskytnout pomoc Československu. Prezident však na tuto variantu nepřistoupil. Nikoli pouze proto, že se cítil izolován od pomoci Západu, nebo že by bral v úvahu některé nedostatky ve stavu připravenosti armády. Hlavním důvodem bylo to, že se obával „sociálně revolučních důsledků“ obrany Československa v součinnosti se Sovětským svazem.

Pomoc Sovětské armády mohla výrazně zlepšit poměr sil mezi Československem a Německem. Rudá armáda měla k 1. lednu roku 1938 k dispozici celkem 96 střeleckých divizí (různého typu) a 2 pluky. Do 31. srpna roku 1939 dosáhla stavu více než 2 miliónů mužů. Velení Rudé armády učinilo od jara roku 1938 řadu opatření, aby bylo s to zajistit prohlášení členů sovětské vlády o bezvýhradné ochotě poskytnout pomoc Československu. V kyjevském vojenském okruhu byly organizovány zvláštní armádní skupiny, vybavené moderní bojovou technikou a dopravními pro-

středky, umožňujícími rychlé přesuny na velké vzdálenosti. Krátce před vyhlášením mobilizace československé armády 23. září roku 1938 byly tyto skupiny přesunuty blíže k západním hranicím SSSR. Byla také zajištěna silná letecká obrana vojsk určených pro tento úkol.

Dne 23. září byla uvedena do bojové pohotovosti část vojsk Rudé armády. V souhrnu byly do bojové pohotovosti uvedeny tyto síly Rudé armády: 30 střeleckých a 10 jezdeckých divizí, 7 tankových, 1 motostřelecká a 12 leteckých brigád a 7 pevnostních svazků. Protileteckou obranu těchto vojsk zajišťovaly 2 sbory, 1 divize, 2 brigády, 16 pluků, 4 protiletadlové dělostřelecké brigády, 15 protiletadlových dělostřeleckých pluků a řada útvarů týlového zabezpečení. V bojové pohotovosti v běloruském a kyjevském okruhu bylo celkem 1100 bojových letounů.

Mimo to vydal ještě 28. září roku 1938 náčelník generálního štábu armádní generál B. M. Šapošnikov směrnicí, která ukládala dvanácti okruhům nepropouštět do záloh vojáky a nižší velitele, kteří právě končili základní službu. Následující den bylo nařídáno čtyřem západním vojenským okruhům, aby doplnily ze záloh navíc 17 střeleckých divizí, velitelství tří tankových sborů, 22 tankových a tři motostřelecké brigády a 34 leteckých základů. V téže době byly připraveny k vyslání do Československa 4 letecké brigády s 548 bojovými letouny. Připravovaná sovětská pomoc Československu se mohla stát rozhodujícím faktorem jeho obrany proti agresí fašismu. Její realizace v rámci kolektivní obrany Československa by nutně změnila poměr sil ve prospěch Československa. Místo toho zůstávalo však ve dnech přípravy mnichovského diktátu Československo zrazeno západními velmocemi. Navíc se buržoazní vláda ČSR sama izolovala od pomoci Sovětského svazu.

Ve večerních hodinách 23. září roku 1938 byla vyhlášena mobilizace československé armády. Do zbraní byly povolány záložní ročníky do 40 let. U útvarů mírového stavu (A) se začaly okamžitě vytvářet nové útvary (B), které byly okamžitě odeslány na místa stanovená mobilizačním plánem. Nastoupilo 1 127 000 mužů. Včetně dvou ročníků v aktivní službě a některých dalších povolaných záloh dosáhl celkový stav armády přibližně 1,5 miliónu mužů.

Mobilizace proběhla za spontánního nadšení mas. Výrazný podíl na tom měli komunisté, kteří aktivně prosazovali ideje vlastenecké obrany proti fašismu. Velké množství proklamací a telegramů, které posílali vojáci od útvarů prezidentovi a vládě, naznačovalo, že armáda má morálně dobré jádro vojsk, která při správném řízení byla schopna plnit své úkoly.

V mobilizaci se odкрыly také četné nedostatky armády, které vyplynuly ze společensko-ekonomické struktury kapitalistického státu. V první řadě to byla nepostačující motorizace armády, zejména jejího týlu. Tzv. selská vozba, která byla zmobilizována, měla závažné slabiny při zajišťování přísunu munice a jiného materiálu, nemluvě o odsunu raněných. Protivzdušná obrana vojensky důležitých průmyslových závodů nebyla na postačující výši. Proti úderům nepřátelského letectva nebyla dostatečně zajištěna ani mobilizační střediska. Dlouhé odklady mobilizace, zaviněné politickým váháním vlády a prezidenta, zabránily stmelení útvarů B, především jejich štábů. Průběh mobilizace byl negativně ovlivněn tím, že značná část povolanců a záložních důstojníků německé národnosti plnila jen váhavě své povinnosti, respektive je sabotovala. Skutečnost, že u některých dělostřeleckých útvarů nenastoupilo až 20 procent záložních důstojníků, měla negativní vliv na bojeschopnost vojsk.

V době mobilizace byla Československá armáda rozdělena na zabezpečovací a manévrovací část. Zabezpečovací jednotky tvořilo 12 hraničních oblastí, jednotky Stráže obrany státu a 4 zvláštní operační skupiny. Celková její hodnota byla 20 kalkulačních

divizí. Zabezpečovací útvary byly dislokovány podél hranic a připadal jim úkol zajistit dokončení mobilizace, zachytit první úder nepřítelů a vést odchod.

Manévrovací část armády tvořilo 21 divizí (17 pěších a 4 rychlé). Úkolem manévrovací části bylo vytvořit druhý sled obrany. Hlavní síly armády měly organizovaně odejít do východní poloviny státu, kde se armáda měla připravit k pozdějšímu protiútoku v součinnosti s předpokládanými akcemi spojenců.

Operačně byla československá armáda učleněna do čtyř armád, podporovaných vyčleněným letectvem, dělostřelectvem a dalšími druhy speciálních vojsk. Oblast Čech od horního toku Vltavy na západ a sever až po Orlické hory (pásmo asi 600 km široké) měla bránit 1. armáda armádního generála S. Vojtechovského. Dále na východ, podél severomoravských hranic až po Jablůnkovský průsmyk, se měla bránit 2. armáda sborového generála V. Luží (pásmo asi 260 km, ve kterém bylo nejvíce pevností). Prostor na východ od horního toku Vltavy podél jihomoravských hranic až po Břeclav měla bránit 4. armáda armádního generála L. Prchaly. Obranu Slovenska měla zajistit 3. armáda armádního generála J. Votruby. Hlavní velitel armády armádní generál L. Krejčí — jehož stanoviště bylo v zámku v Račicích u Vyškova — patřil k mladší, nicméně legionářským tradicím poplatné generaci. Zálohy hlavního velitele (osm pěších divizí) byly dislokovány na Českomoravské vrchovině a jihovýchodní Moravě. K těmto zálohám patřila také většina těžkého dělostřelectva, samostatné telegrafní a ženijní útvary a 12 letek. Armáda měla k dispozici 5414 děl všech ráží, 1471 letounů všech typů, 546 tanků různého druhu a další výzbroj.

Zámysl hluboké strategické obrany československé armády s následujícím protiútokem nebyl zřejmě hlouběji rozpracován a jeho realizace závisela na politickém rozhodnutí vlády. Po přijetí anglo-francouzského ultimata z 20. září, jehož smyslem bylo, aby Československo přistoupilo na územní ústupky Německu, byl tento strategický plán předem vážně ohrožen. 21. září nebyl sice ještě znám rozsah územních ústupků — to stanovil teprve mnichovský diktát, ale politická ochota prezidenta a vlády učinit ústupky velmi vážně narušovala akceschopnost armády. Možnost vydání kteréhokoli úseku pohraničních opevnění znamenala narušení linie opevnění. Armáda by pak byla nucena bránit se nikoli v opevněném, ale otevřeném prostoru. To by bylo velkou nevýhodou při vedení obrany proti nepříteli, který měl nesporně materiální převahu.

Fašistické Německo a velení hitlerovského wehrmachtu připravovalo od samého začátku vojenského zničení celého Československa. O tom nemůže být pochyb. Po zmaření povstání sudetských pučistů v druhé polovině května roku 1938 částečnou mobilizací ČSA, Hitler zcela otevřeně prohlásil: „Je mým nezměnitelným rozhodnutím zničit Československo v nejbližší budoucnosti válečným tažením.“ Bylo to jen upřesnění dříve již formulovaného plánu Grūn. Operace ke zničení Československa měly být zahájeny nejpozději 1.—2. října roku 1938. K tomuto termínu se připravovala vojska wehrmachtu na válku proti Československu. Na této skutečnosti nemohou nic změnit údaje západoněmeckých historiků, že proti Hitlerovi byla v řadách nejvyššího velení silná opozice [jejím představitelem byl náčelník štábu pozemních vojsk generál Beck], a že v Německu nebyla nálada k válce. Nelze stavět na údajných možnostech opozice. Tu Hitler včas zlikvidoval. Odhodlání wehrmachtu a fašismem zfanatizované většiny obyvatel Německa zničit ČSR bylo nezvratnou realitou.

Hitlerovská armáda byla s to rozpoutat ničivou válku proti Československu. Podle údajů vojenských historiků NDR byl plánovaný stav pozemní armády wehrmachtu pro mobilizační rok 1937/1938 2 104 355 mužů. Počet vojsk na podzim roku 1938 se velmi blížil tomuto plánu. V průběhu roku wehrmacht provedl totiž několik skrytých mobi-

lizací. Německé letectvo, včetně protiletadlového dělostřelectva, mělo na podzim roku 1938 274 780 mužů. Celkem soustředil nepřítel v pěti armádách proti Československu v prvním operačním sledu 22—23 pěších divizí, 4 divize landwehru, 3 divize horské, 4 motorizované, 3 tankové, 3 lehké, 12 velitelství armádních sborů — celkem 39—40 divizí s posilovacími prostředky. Počítalo se ale s výstavbou divizí 2. a 3. pořadí. Na podzim roku 1938 se odhadovalo, že počet německých divizí bude rychle zvýšen na 75 a početní stav wehrmachtu dosáhne stavu 3,3 miliónu mužů. Wehrmacht měl v té době k dispozici více než 1500 tanků, 3600 letadel a další bojovou techniku.

I když nelze pro nedostatek vnitřních i zahraničních archivních dokumentů stanovit zcela přesně poměr sil, je nesporné, že izolované Československo bylo vůči Německu ve značné nevýhodě. Jedinou šancí Československa bylo: za každou cenu trvat pevně na kolektivní obraně, využít možností, které nabízel Sovětský svaz. K tomu, jak jsem již ukázal, nemělo politické vedení buržoazního státu ani vůli, ani odvahu. Proto zvolilo cestu kapitulace před mnichovským diktátem.

Mnichovská dohoda však nezabránila válce v Evropě, jen ji dočasně oddálila. Západní velmoci samy odepsaly 40 československých divizí, které jim o rok později velice chyběly. Lid Československa nebyl Mnichovem ušetřen hrůz války. Ztráty Československa ve válce činily 360 000 životů. Fašisté vyhladili Lidice a vypálili mnohé vesnice. Desetitisíce Čechů a Slováků prošly koncentračními tábory. To vše byly důsledky hanebné zrady na Československu, jejímž symbolem byl a zůstává Mnichov.

Z mnichovského komplotu imperialistických velmocí a zrady české a slovenské vládnoucí buržoazie vyplývá pro současnost řada aktuálních poučení. **Nejspolehlivější zárukou spravedlivé obrany země je politická a morální jednota lidu a vedení státu.** Tento princip, vyplývající z historického poznání, je v naprostém souladu s vojenskou politikou KSČ a naším členstvím ve Varšavské smlouvě. Je zásadním předpokladem obranyschopnosti země a bojeschopnosti ČSLA.

Prokázalo se, že nejspolehlivějším spojencem Československa je Sovětský svaz, který byl ochoten pomoci našemu lidu ve spravedlivé obraně státu proti fašistické agresi. Sovětský svaz Mnichov nikdy neuznal a poskytl Československu také aktivní pomoc při mezinárodním politickém zrušení platnosti Mnichova.

Bezpečnost Československa a jeho úspěšná obrana jsou závislé na kolektivní obraně, kterou v současné době reprezentuje naše pevné spojení se Sovětským svazem a ostatními státy Varšavské smlouvy. **Mnichov ukázal, že mír v Evropě je nedělitelný. Proto je naší povinností nepřetržitě upevňovat a rozvíjet spolupráci armád států Varšavské smlouvy.**

Bojeschopnost a akceschopnost armády je závislá na všestranné přípravě celého státu k úkolům obrany. Princip dostatečnosti bojové síly armády závisí, jak se prokázalo již před půl stoletím, na harmonicky a spolehlivě fungujícím národním hospodářství, které musí perspektivně a účelně zajišťovat potřeby armády.

Zkušenosti z Mnichova nás učí, že je nutné soustavně a vytrvale usilovat o upevňování bojeschopnosti ozbrojených sil, jejichž posláním je spravedlivá obrana státu proti vnějšímu imperialistickému nepříteli. Upevňování bojové a politické přípravy ČSLA je podloženo draze zaplacenými zkušenostmi lidu Československa z doby před padesáti lety.

Splnit proto důsledně linii XVII. sjezdu KSČ a všechny nové požadavky vytyčené 7. a 9. zasedáním ÚV KSČ v podmínkách ČSLA — takové je nejdůležitější poučení z historických zkušeností pro naši současnost.